КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIK
Ukrainian Monthly Review Lwiw Poland

Ч. 11.
ЛИСТОПАД
1934.
РІЧНИК VII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ПЕРЕЛОМОВА ХВИЛЯ ДЛЯ КООПЕРАЦІЇ В ПОЛЬЩІ

Ревізійні союзи в Польщі одержали від предсідника Кооперативної Ради, значить від державно-урядового чинника, вимоги, від виконання яких залежатиме, чи вони одержать право ревізії, чи ні. Між тими вимогами є деякі другорядної натури, але інші носять засадничий характер, сягаючи глибоко в саму суть кооперативного будівництва. До таких належать передусім: обмеження ревізійної компетенції деяких союзів щодо території або щодо окремих типів кооператив (у випадку Ревізійного Союзу Українських Кооператив — і в однім і в другім напрямку); далі вимога зміни статуту в тім дусі, що членів дирекції ревізійного союзу затверджує предсідник Кооп. Ради (не Рада, а предсідник, особа іменована міністром скарбу!) — та що тим дирекціям дається право репрезентувати союз на зовні (а не, як досі, виборному громадському чинникові — Раді союзу). Третя засаднича вимога: щоби в статуті ревізійного союзу запевнити право членства й представництва в Раді »орґанам господарського самоврядування, прим. рільничим палатам«, значить орґанізаціям публичного права, які стоять поза кооперацією. Мало того — остання вимога, яку одержав Ревіз. Союз Українських Кооператив, говорить про те, що навіть основування рільничих кооператив буде узалежнене від опінії рільничої палати й така точка повинна бути вставлена в статут ревізійного союзу. (Памятаймо, що згідно з новелею до кооп. закону заснування кооперативи вже не є вільне, як колись, а узалежнене від опінії приналежного ревізійного союзу).

Ревізійному Союзові Українських Кооператив звужується терен його діяльности до території трьох галицьких воєвідств. Таким чином українські кооперативи Волині, Холмщини, Полісся й Лемківщини з краківського воєвідства булиб відірвані від свого дотеперішнього центру, а не відомо, чи влада дозволить їм заснувати свої окремі ревізійні осередки, хочби поза Львовом. Односторонність, несправедливість тієї вимоги і брак у ній послідовности впадає особливо в вічі, коли зважити, що рівночасно русофільському союзові у Львові надано ширші територіяльні компетенції, включаючи до його терену й Лемківщину.

Зміст новелі до кооперативного закону та її основна тенденція всім відома; треба однак замітити, що виконавчий розпорядок і починаюча вже практика пішли ще далі як закон. Ані відсунення рад ревізійних союзів від репрезентації, ані

затверджування дирекції ревізійних союзів предсідником Кооп. Ради, ані відсунення Рад ревізійних союзів від репрезентації, ані участь рільничих палат у ревізійних союзах, ані опінюювання засновин рільничих кооператив рільничими палатами — не були обняті текстом новелі. Ці точки попали в практику, очевидно, іншою дорогою.

Коли точка про затверджування дирекцій предсідником Кооп. Ради, при зусиллях, даласяб ще вивести з інтерпретації того місця новелі, де говориться про затверджування Кооп. Радою ревізорів — то привілеї, передбачені для рільничих палат вже ніяким способом не дадуться оправдати змістом обовязуючого законодавства. Рільничі палати — по своїй природі орґан виключно репрезентативний та опініодавчий. Вони наставлені не на будування торговельно-промислових одиниць, а на заступництво перед владою. Годі зрозуміти, чому такі установи мають забирати голос у тім, чи десь потрібне якенебудь підприємство і чому вони мають вязати економічну ініціятиву громадян.

Є небезпека, що за рільничими палатами, як свого роду контрольорами кооператив, можуть прийти ще й інші »орґани господарського самоврядування«, себто палати торговельно-промислові (репрезентація купців!) і ремісничі, — все елєменти, далекі від кооперативного світу, або навіть виразно йому ворожі. Такі вимоги підкопують саму суть і природу кооперативного руху, який може виконувати успішну роботу тільки тоді, коли остане самим собою, себто ділом добровільної приватної ініціятиви громадян, у своїй біжучій роботі незалежним (поза загальною контролею) від активного вмішування офіціяльних чинників.

Цього роду вимоги роблять засадничий вилім у структурі кооперативного тіла. Кожний відчуває, що з моментом тих змін кооперація входить у переломовий час, що вступає на похилу стежку, по якій може докотитися до повного поневолення державою (зразки недалеко!), а вслід за тим і до занепаду.

Світ приватного купецтва й акційних спілок має всі підстави радуватися з тих перспектив. Його найбільшому антаґоністові, вільній господарській орґанізації споживачів і дрібних продуцентів грозить небезпека, яка може знівечити її життєві сили. Їх-же ініціятива — купців і промисловців — остає вільною.

Польща покищо ще (принаймні назовні) привязувала вагу до того, щоби її рахували до країн західньої демократичної культури. Кооперація робить ще останні зусилля, щоби демократичні засади не були усунені з її структури.

Українські кооператори поза тереном трьох галицьких воєвідств, в разі їх відірвання від РСУК, матимуть ще більше утруднену працю, як було досі. Та скорше чи пізніше там мусілиб повстати свої українські кооперативні осередки, бо кооперація, як суспільний твір, мусить будуватися і зосереджуватися після національностей. Це доказала історія кооперації у всіх державах з мішаним національно населенням. Це є закон життя, від якого неможливі тревалі відступлення.

ГОЛОС УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОВОДУ

Опінія українського громадянства оцінила вимоги, поставлені до РСУК, як акт виразно політичної натури. Внаслідок того забрало слово політичне представництво українства в межах Польщі, висловлюючи протест проти вимог предсідника Кооп. Ради такого змісту:

Ухвали чотирьох українських партій.

Уповноважені представники чотирьох українських політичних партій, а саме: Українського Національно-Демократичного Обєднання, Української Соціялістично-Радикальної Партії, Української Соціял-Демократичної Партії і Української Народньої Обнови — обміркували спільно становище Кооперативної Ради при міністерстві скарбу, висловлене в письмі її предсідника до українського кооперативного руху та однозгідно постановили:

1. Ствердити, що вимоги міністерства скарбу до Ревізійного Союза Українських Кооператив (РСУК):

а) щоби він у свойому статуті зрікся права ревізії українських кооператив на Волині, Поліссі, Підляшшу, Холмщині та Лемківщині;

б) щоби зрікся ревізії деяких видів кооператив;

в) щоби дирекція Ревізійного Союзу Українських Кооператив мусіла бути затверджена предсідником Коопер. Ради; та

г) щоби до надзірних орґанів Ревізійного Союза Українських Кооператив входили примусово представники урядової Рільничої Палати —

є суперечні з основною ідеєю кооперації та правами, які українському народові ґарантує конституція польської держави.

2. Запротестувати проти тих вимог, як таких, що обмежують свободу українського кооперативного руху та не дають можливости українському населенню розвинути власними силами свого господарського життя й повести оборону проти жахливих наслідків економічної кризи та всіх форм господарського визиску.

3. Візвати українське громадянство, щоби воно однодушно й орґанізовано дальше обстоювало свої національні права, а зокрема повну свободу господарсько-кооперативної орґанізації.

Львів, 29. жовтня 1934 р.

За **Українське Національно-Демократичне Обєднання:**

Д-р Дмитро Левицький   Володимир Целевич

За **Українську Соціялістично-Радикальну Партію:**

Д-р Іван Макух   Д-р Матвій Стахів

За **Українську Соціял-Демократичну Партію:**

Д-р Лев Ганкевич   Іван Квасниця

За **Українську Народню Обнову:**

Д-р Іван Волянський   Д-р Осип Назарук

Цей протест предложили представники чотирьох політичних партій особисто відповідним властям.

ПО КОНҐРЕСІ СВІТОВОЇ КООПЕРАЦІЇ.

По конґресі кооператори говорять щиріше, як на ньому самому. Це є людське й зрозуміле.

Ґенеральний секретар Союзу п. Г. Мей у вступній замітці в бюлетені Міжнар. Кооп. Союзу з 16. жовтня ц. р. признає, що сам Міжнар. Кооп. Союз опинився в поважній ситуації в звязку з політичним положенням в Европі. Примушений відхід від Союзу такого сильного члена, як німецька споживча кооперація, і ознаки подібних тенденцій у деяких других державах — це неабияке мементо для Союзу. Що булоб зі Союзом, якби за німецькою кооперацією мусіла піти, скажім, австрійська, а там ще якась, скажім, мадярська, румунська, югославянська, польська?

Але й серед тих кооперативних орґанізацій, яким ще не загрожує безпосередньо наступ з боку держави, в самому кооперативному світі західньої і північної Европи є доволі велика розбіжність настроїв і за мала дійсна тяга до міжнародньої консолідації на ґрунті реальної кооперативної роботи. Ґенеральний секретар жалується, і слушно, що прим. стільки вже літ теоретично говориться про потребу міжнародньої гуртівні, а практично нічого не зроблено, поза скандинавською гуртівнею. Подібно з іншими акціями. Окремі держави замикаються чимраз більше в своїх границях, корчиться товарообмін між державами, а це має убійчий вплив також на міжкооперативні зносини, навіть ідеольоґічні. Кооперативні конґреси є безсилі в ухвалюванні якихось конкретних і важних справ і цей останній конґрес фактично теж не приніс багато нового. Не обговорено ґрунтовно господарської програми союзу, вдоволяючись дуже загальниковими тезами, не дійшло до згоди щодо устійнення рочдельських засад. Дійшло до того, що поважні кооператори вважають найбільшим і великим успіхом зїзду сам той факт, що він взагалі відбувся.

Правда, є ще оптимісти. Приміром, нестор бельґійців, Віктор Серві, підкреслює з вдоволенням, що конґрес виявив силу духа міжнародньої солідарности кооперативного руху. Хоч Міжнар. Кооп. Союз в однаковій мірі як і соціялістичний робітничий інтернаціонал, потерпіли втрати, то мимо того вони не змінили своєї основної м е т и, якою є і буде програма суспільної перебудови в усіх країнах. Вузький націоналізм, який опанував нині деякі народи, переживеться і тоді скріпиться й міжнар. кооп. союз. Хоч балакається багато про плянове господарство, то кооператори остануть вірні заповітам рочдельських піонірів.

Вірність рочдельським засадам підкреслюють також анґлійські кооператори, хоч вони саме були тими, що спричинили відложення цієї точки нарад конґресу. Вони кладуть натиск головно на те що точка про політичну невтральність вимагає ясного сформулування нині, при явно-політичних методах боротьби з кооперацією її противників.

Головним предметом дебат на зїзді зробилася знову справа приналежности до союзу німецької згітлєризованої кооперації, справа ніби формальної натури, а в суті річи дуже засаднича.

Несподіванкою було те, що знайшлися деякі кооператори, передовсім мадярські, які реклямували право Німців на участь в союзі, наче забуваючи про те, що німецька кооперація вже не має виборних орґанів управління, тільки назначені урядом, та що таким чином вона втратила характер добровільного обєднання громадян. На щастя, величезна більшість конґресу не була заражена опортунізмом мадярського делеґата й не пішла на слизьку дорогу переміни МКС у свого роду Ліґу Націй — конвенційний зїзд бюрократів ріжних барв і ранґ.

Не знаємо однак — чи за три роки, на конґресі в Парижі не буде більше таких опортуністів, які заступатимуть теорію пристосування кооперації до тих політичних режимів, що виповіли їй війну. Бо вже й нині, навіть з уст видних французьких кооператорів, як д.д. Поассон і Фоке падуть іноді фрази в тому дусі.

Орґан шкотських кооператорів (Scottigt Cooperator) з 15. вересня також признає, що ефективні результати конґресу марні, але сам факт, що він відбувся, а кооператори ріжних народів сиділи побіч себе через чотири дні і спокійно радили — це велика втіха для всіх прихильників міжнародньої співпраці. Автор висловлюється одначе дуже скептично про вартість балачок на тему невтральности кооперації — в добі, коли на кооперацію падуть удари з боку урядів усіх держав. »Публика — пише шкотський журнал — що прислухувалася нарадам конґресу, вижидала іншої мови. Громадянство бажає, щоби Союз орґанізував здорові й поступові сили цілого світу«.

Видний польський кооператор, д. С. Туґут, реферуючи свої враження з конґресу в Spółdzielczym Przeglądzie Naukowym (X. 1934) висловлюється навіть доволі драстично про ухвалену зїздом »господарську програму« і взагалі про рівень цілого конґресу:

»По тім рефераті (А. Йогансона про господарську програму), ані навіть, що гірше, по тім конґресі скарбниця економічної кооперативної думки не збогатилася ані за гріш. Резолюції й кінцеві уваги референта заключали доволі думок безумовно правильних, але не зовсім нових і зовсім не трапляючих у суть порушуваних справ. Змагання до піднесення рівня життя членів, невтральність, обрібка й збут продуктів членів, боротьба з картелями... так, так, хтож би тому перечив. Але це не є слова, на які світ широко розкрив би очі, ані навіть такі, для вислухання яких варто було їхати до Лондону...

»Союз не має сьогодні виразного суспільного обличча. З причин історичної натури та політичних подій розбіжности між поглядами членів надзвичайно великі. Одні хочуть будувати величаву будівлю, в якій заживе людство, а інші в старому домі тільки замітати підлоги. При, без сумніву, малій і щирій охоті не наступати собі на нагнітки, звідси виходить деяка вбогість висновків, особливо, коли хтось думає, що господарські явища не є тісно повязані зі суспільними й політичними«.

ГРАЮТЬСЯ ВОГНЕМ

Купецькі часописи інформують, що в кругах промисловців і ремісників, а навіть почасти й купецтва, йде аґітація за творенням т. зв. примусових станових орґанізацій. З ріжних сторін натискають на уряд, щоби видав розпорядок про заведення примусових орґанізацій.

Що таке »примусові орґанізації«?

Ніщо іншого, як колишні середньовічні цехи, або теперішні »примусові картелі«, які вже подекуди й існують у деяких галузях. Як відомо, під натиском деяких промислових кругів, польський уряд вже при кодифікуванні нового промислового закона передбачив творення таких примусових орґанізацій підприємців окремих бранж. Готується саме в міністерстві торгівлі й промислу виконавчий розпорядок щодо їх орґанізування й діяльности. Примусові орґанізації матимуть право установлювати ціни, які-б обовязували в даній бранжі, далі нормувалиб справи кредитування консументів і т. д., одним словом, це булоб поширення картельної системи на ціле господарське життя і то в добі найтяжчої господарської скрути, коли все корчиться від наслідків еґоістичного визиску з боку існуючих вже картелів.

Є кілька ґруп промислу й торгівлі, яким дуже залежить на введенню таких примусових орґанізацій, бо через них вони можуть дістати рішаючу власть над купцями й меншими промисловцями, або й зовсім знищити частину з них, не приймаючи їх до орґанізацій і таким чином зменшити конкуренцію в даній галузі. Як повідомляє »Ґазета Купєцка«, вже ціла низка бранж заявилася за введенням примусових орґанізацій. Роблять це скрізь верхівки, чолові люди й фірми, які тим способом хочуть осягти еґоїстичні цілі й знищити менше впливових підприємців. Бо після закона примусова орґанізація могтиме рішати, хто може займатися даною галузею торгівлі або промислу. Не принятий до орґанізації не мавби права викупити патент.

Міністерство торгівлі звернулося до воєвідства за опінією в справі примусових орґанізацій, вказуючи на евентуальну можливість перемінення існуючих вже торговельних і промислових корпорацій у примусові орґанізації.

Фабриканти, на загал, є прихильні примусовим орґанізаціям; польське національне купецтво, а також жидівське, керуючись здоровим інстинктом, у своїй більшості спротивилося реформі. Бо розуміють, що з хвилею введення таких цехів — купецтво даної галузі тратить свою незалежність, а навіть стає перед загрозою втрати можливости взагалі.

Перед господарським життям, як бачимо, — нова небезпека. Ті, що нині при силі й посіданню, ті, що вже мають підприємства й варстати праці, придумують способи, якби утруднити другим доступ до даної галузі торгівлі чи промислу. Це той самий ґін, який диктує помисли про замкнення лист адвокатів, лікарів, про обмеження доступу молоді до шкіл і т. д.

В торгівлі й промислі це носить назву примусових орґанізацій, в інших галузях — »замкнених станових орґанізацій« (гітлерівський і гаймверівський „Ständestaat“ — а зміст скрізь однаковий. Ходить про рятування тих, які мають що їсти й доволі, перед конкуренцією тих, які не мають хліба, а хотілиб його собі запрацювати.

Дивно лише, що такий грубо анти-суспільний світогляд має відвагу реклямувати себе, як прояв громадського поступу (а подекуди навтіь... християнського духа!).

Ті підприємці й купці, які в своїй короткозорости, для хвилевої особистої користи, готові посвятити добро не тільки цілого суспільства, а навіть власного купецького стану — грають дійсно з вогнем. Бо досвід усяких примусових господарських орґанізацій показав уже, в чиїх руках вони фактично опинюються, та що ця дорога веде не до розквіту промислу й торгівлі, а до їх занепаду й поневолення.

ДЕЩО КОНКРЕТНІШОГО ПРО ЖИРАРДІВ

Афера Жирардів, хоч дуже голосна фактом арештів визначних осіб (двох директорів жирардівського текстильного підприємства і ґр. Генрика Потоцького, який займав у цьому підприємстві теж високе становище) — мимо всього й досі окутана мрякою таємниць. Невідомо було ближче, які саме злочини поповнили браття Буссаки, французькі промисловці, та їх польські фірманти в жирардівській акційній спілці. Щойно тепер появляються деякі ближчі дані у цій справі.

Зачалося з того, що польські акціонери спілки, меншість, забажали мати більший вплив на виконуючі орґани підприємства, а французька більшість акційного капіталу не хотіла на це дати згоди. Тоді прийшла скарбова ревізія і викрила стемплеві надужиття, внаслідок яких арештовано директорів. На домагання польської меншости суд установив примусовий заряд спілки, а дальший розслід справ підприємства розкрив негарну ролю нащадка високо-аристократичного роду (ґрафа Потоцкого). Нині стан такий, що підприємство під судовим зарядом і ведеться ревізія його книг.

Жирардівські текстильні заведення, тоді ще державне підприємство, продав був браттям Буссакам у 1920 р., підчас большевицької офензиви, за марну квоту, нинішньої вартости 18.000 золотих, тодішній міністр скарбу Вл. Кухарскі. Та й ту суму Буссаки позичили в польськім державнім банку (П. К. О.). Нових капіталів вони у підприємство не вложили ніяких, а експлоатували його дуже інтензивно, бо за час від 1925 до 1930 року вивезли з нього зисків 17 міліонів золотих. Окрім цього практикували інші способи витягання грошей з підприємства та відсилання їх за кордон у міліонових квотах.

Щоби на зовні леґалізувати це все, для того підставлялося в Надзірну Раду особи польської народности, визначні родом,

титулами й звязками та платилося їм за це місячні платні по пару тисяч золотих (прим. ґр. Потоцкому 3.000 зол.) — що було незначним видатком, порівнюючи його з доходами головних акціонерів.

Тепер директори Жирардова, яких польська преса трактує як звичайних економічних ґенґстерів — вижидають судового присуду, а за успішне переведення оборони зобовязалися заплатити своїм адвокатам 75.000 зол.

Ця афера є доброю ілюстрацією до приповідки про гроші, які не воняють — навіть тоді, коли це діється з очевидною шкодою для рідної країни й свого народу.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Біжучі питання нашого кооперативного кредиту

Загальні завваги.

Пора говорити про справи кредиту. Адже кожний, хто працює в українській кредитовій кооперації, від довшого часу завважує, що кредитові справи попсувалися, бо кріза налягла на них важким тягарем і зробила працю в кредитовій области дуже трудною і складною. Вона відобрала змогу ліквідувати старі кредитові справи й на їх місце робити нові. Місцями довела до повного застою у кредитовій діяльности, а в декотрих випадках довела навіть до розстрою самого кредитового апарату.

Розглядаючи положення української кредитової кооперації на всіх наших західніх областях, муситься завважити, що воно незвичайно важке, бо кредитова діяльність у великій части кооператив майже припинилася, або щонайменше дуже ослабла, коли не говорити про декілька випадків параліжу самої кредитової установи, що прийшов в наслідок повного унерухомлення позичкового капіталу.

Цьому фактові важкого положення української кредитової кооперації треба заглянути просто в вічі, без зайвого страху перед жорстокою правдою, та, розглянувши дбайливо найістотніші причини цього положення, а зокрема причини застою в кредитовій діяльности, треба робити все, що в нашій силі, щоби кредитова кооперація поволі виходила з цього важкого положення.

Очевидно, що в декількох кращих випадках, де місцеві умови праці були й є сприятливіші, а провід кооперативи був на висоті своїх завдань і, передбачуючи наслідки ділання господарської депресії на кредитові справи, вів кредитову політику обережно й доцільно — там може й нема тих великих труднощів, що є у більшости кредитових кооператив. Але це напевно будуть тільки виїмки навіть мабуть нечисленні, що не можуть собою заслонити цілої трудности положення загалу кредитових кооператив.

Обговорюючи це положення на сторінках К. Р., маємо на меті дві річі: 1) устійнити засади кредитової політики, що булиби достосовані до умов важкого часу господарської депресії, переглядаючи одночасно методи праці в кредитовій кооперації і 2) розпочати ширшу дискусію на ці теми, з бажанням, щоб у ній взяли участь усі наші теоретики, що займаються студіями кредитових справ і всі практики, що працюють в укр. кредитовій кооперації.

Господарська депресія натиснула у двох останніх роках найбільше на кредитові справи. Наслідки цего натиску відчуває загально дуже сильно укр. кредитова кооперація, а тому всі її представники і робітники мусять шукати відповідних доріг, якими укр. кредитова кооперація повинна йти, щоби цей переходовий час кризи в кредитовій области не завдав їй надто великих матеріяльних і моральних втрат.

Цих доріг слід шукати тільки при допомозі спільного порозуміння всіх, хто заінтересований в тому, щоби укр. кредитова кооперація не тільки не втратила своїх дотеперішніх матеріяльних і моральних надбань, але щоби їх — навіть у добі господарського застою — бодай у деякій мірі збільшувала. А що порозуміння приходить з правила щойно після переведеної дискусії, то тому дискусія на тему поправи положення в укр. кредитовій кооперації повинна бути широка й основна.

Треба дуже жалувати, що на сторінках К. Р. не обговорюється систематично кредитових справ*) і що там не появляються частіше голоси працівників з кредитової ділянки, бо голоси з місць про те, що діється в кредитовій кооперації, послужили би основою для постійного провірювання методів праці в кредитовій області та для визначення напрямних нашої кредитової політики.

В дальших увагах видвигнемо й перевіримо найважніші проблєми нашої кредитової політики та переглянемо найпекучіші справи, що чекають на вирішення в нашій кредитовій кооперації, а при цьому все матимемо на увазі, що важка кріза притискає щораз більше наш кредитовий апарат і з певних колись та устійнених кредитових відносин створює тепер велику проблєму.

І. Кредитова політика.

Українська кредитова кооперація є наставлена в переважаючій мірі на те, щоб створювати джерела кредиту передусім для хліборобів. У цьому нема нічого дивного, бож це наставлення витворювалося під сильним впливом господарських потреб і вимог тої соціяльної ґрупи, яка в нас найчисленніша. Хоч матеріяльні ресурси, що є конечні для ведення позичкової діяльности, походять майже в цілости від наших міщанських і інтеліґентських кругів, бо хліборобський стан аж до сьогодні не зумів сам собі цих

*) Ця справа — як і багато інших — є питанням круга сталих співробітників-фахівців для даних справ. В нашій дійсности — на жаль — ця ідея ще далека від здоместикування, не кажучи вже про її зреалізування. Ред.

ресурсів витворити, то всежтаки наш цілий кредитовий апарат був наставлений переважно на уділювання хліборобських позичок.

Недостача чисельного й під господарським оглядом самостійного, а при тім досить солідного, купецького та реміснечого стану по наших містах, дає мало підстав сильніше розбудовувати купецько-ремісничий кредит, що є завданням загальних кредитових кооператив, які працюють по наших містах, а це самочинно спихає їх увагу й діяльність у ту сторону, де й запотребування кредиту більше, й забезпечення краще, й мораль здоровіша.

Кредитові кооперативи хліборобів почали в нас творитися досить пізно, при чому їх число ще дуже мале, рівняючи з числом громад, де вони могли би бути, а грошеві засоби, що їх зібрали кредитові кооперативи хліборобів, є такі мінімальні, в порівнянні із запотребуванням кредиту серед хліборобів, що й мови не може бути про те, щоб сам хліборобський кредитовий апарат був у силі заспокоїти ці великі потреби кредиту. Отже мусять їх заспокоювати загальні кредитові кооперативи по містах, бо вони без порівняння сильніші на грошеві засоби, старші віком і багатіші досвідом.

З цього погляду, кредитову політику Українбанків, яка йшла в напрямі переважно хліборобського кредиту й грошеві капітали, що були зібрані в місті, уживала на уділювання хліборобських позичок — слід уважати загально настільки правильною, наскільки йшло про заспокоювання з д о р о в и х кредитових потреб нашого хліборобства, тобто наскільки уділений кредит уживався на поліпшення чи поширення хліборобського господарства. Те, що цей кредит сьогодні переважно нерухливий і заморожений, бо його з сільського господарства досить тяжко видістати, ще не мусить бути доказом повної помилковости тої кредитової політики, що наставлена переважно на хліборобський кредит, бо це ще не доказує, що кредитова політика з переважним наставленням на купецько-ремісничий кредит булаб принесла кращі результати і що кредити, розміщені в міських купецьких та ремісничих шарах, булиб у сьогоднішніх часах якнебудь рухливіші й певніші. Цій політиці хліборобського кредиту наших Українбанків можна тільки зробити з а к и д н а д м і р н о ї о д н о с т о р о н н о с т и, що в наших господарських і соціяльних відносинах не може бути бажаною. Т і л ь к и т а к а к р е д и т о в а п о л і т и к а є п р а в и л ь н а, я к а є с п р я м о в а н а н а р і в н о м і р н е (чи пропорціональне) р о з м і щ е н н я к а п і т а л і в у в с і х з д о р о в и х і п е в н и х о б л а с т я х н а р о д н ь о г о г о с п о д а р с т в а, отже також в области купецькій, ремісничій і промисловій. Це тим більше, що на скріпленні й розвитку цих областей нам так дуже залежить з ріжних глибоких причин.

Одначе думки, що наші Українбанки мали би покидати область хліборобського кредиту й переходити на іншу кредитову область — в основі грубо помилкові, бо реалізація цих думок вела би до другої надмірної односторонности в кредитовій політиці, якій робимо закиди в области хліборобського кредиту. В н і-

якому разі не можна залишити хліборобство без кредиту з Українбанків, бо при повній слабости й невистарчальности хліборобських кредитових кооператив не відомо було би, куди воно мало би звертатися за кредитом. У таких умовах хліборобство стало би жертвою кредитової лихви, для поборювання якої ми чейже будували свій кредитовий апарат.

Рівномірність і пропорція у розміщенні кредитів між усі продукуючі ґрупи в нашому народі — отсе засада, що останеться для наших Українбанків у силі так довго, аж виросте сильна хліборобська кредитова кооперація, що матиме змогу заспокоювати кредитові потреби хліборобів, а тимсамим дасть Українбанкам змогу повільно перекидати кредит в область купецьку, ремісничу й промислову.

Це правда, що колишнє форсування хліборобського кредиту на викупно дідичівської землі за надмірно високі ціни було проявом нездоровим, бо саме порівняння тягару кредиту до рентовности сільського господарства виказувало, що калькуляція є хибна й кредит недоцільний. Дуже шкода, що в свойому часі не витворилася загальна опінія, неприхильна такому дорогому унерухомлюванні національного капіталу. Але так само правда й те, що теперішній майже повний застій в оборотах землею, помимо надзвичайно низьких цін на неї, є теж проявом хоробливим і тому проминаючим, після чого мусить збільшитися рентовність сільського господарства. Це вплине на витворення нормальної ціни на землю, обороти нею відновляться і так буде дана змога відбудувати хліборобський кредит.

Бо сьогодні він майже в руїні. Збільшення внутрішьої вартости гроша, а з тим і довжних тягарів, що витворилися в результаті сильного спаду цін на всі економічні добра, викликало в области кредиту важку крізу. Для довжників повстала проблєма, як позбутися старих довгів, а для кредитових установ — як урухомити позичковий капітал, тобто, як дістати його назад. Ця проблєма з обох сторін стала настільки велика й складна, що до неї вмішався законодавець і ріжними вже виданими й ще сподіваними законними постановами впливає на розвязування цієї проблєми з погляду інтересів хліборобського довжника. Будучи глибоко переконаним про часову доцільність інтервенції законодавця в справах хліборобського кредиту, треба одначе завважити, що хоч він врешті-решт і допоможе так чи інакше розвязати старі кредитові відношення, то всеж таки після того останеться ще дальша проблєма, як відновити хліборобський кредит. Цієї проблєми вже ніяк не можна розвязати механічними засобами у формі розпорядків, бо кредит — це, перш усього, проблєма творення грошевих капіталів, що у формі вкладів йдуть до кредитових установ, далі — це проблєма довіря до певного мінімума людської солідности, а врешті — це проблєма правної безпеки, яка в певних випадках мала би змусити до виповнювання принятих зобовязань. А розпорядки, що надто глибоко врізуються в справи кредиту й витворюють стан певного рода мораторії та вяжуть

пливкість і живість кредитового капіталу, при всій своїй виїмковій конечности радше не помагають розвиткові кредитових відносин.

Зокрема розпорядки, що вяжуть активну позичкову діяльність кредитових установ, бо сильно звільнюють темпо сплачування позичок, примушують до відсоткових полекш в користь довжників, а не вяжуть одночасно пасивної кредитової діяльности, бо лишають вкладчикам і кредитам змогу в довільно скорому часі й у довільних сумах вимагати від кредитових установ звороту повірених капіталів, є в своїй основі нельоґічно передумані, ділають односторонно й через те можуть бути дуже небезпечні, вже не так для розвитку кредитових справ, як для самих кредитових установ. Мається враження, що законодавець, доручуючи довголітній час сплати старих зобовязань супроти кредитових установ, не мав відваги так само поступити й щодо зобовязань самих кредитових установ, а тому, лишаючи пасивну сторону діяльности кредитових установ нічим не забезпечену перед доманганням кредиторів, поставив кредитові установи в дуже непевне, а то й небезпечне положення. Це є глибока прогалина всіх розпорядків про полекші в сплаті хліборобського орґанізованого кредиту. Зокрема звідси визирає велика небезпека для наших Українбанків, де довжниками є на 80 проц. українські хлібороби, які матимуть право користати з полекш, що є передбачені в виданих і сподіваних розпорядках про сплачування хліборобського кредиту. Ми — очевидно — теж за полекшами в сплатах старого хліборобського кредиту, але разом із законним примусом, що торкається найважнішої позиції активної сторони білянсів Українбанків (позичок). Не слід було законодавцеві забувати за мінімум безпеки щодо пасивної сторони білянсів Українбанків і не слід було лишати зобовязання кредитових установ, що мають переважно хліборобські позички, залежним від необмеженої волі вкладчиків і кредиторів.

Всежтаки українська кредитова кооперація ставиться прихильно до полекш при сплаті старого хліборобського кредиту й буде ці полекші робити по змозі своїх матеріяльних сил. Навіть, не чекаючи на примусові законні норми, які готовиться видавати влада для віддовження селянства, кредитова кооперація буде з доброї волі шукати порозуміння із селянським довжником та даватиме йому відповідні для нього, довгі речинці сплати старих позичок з перед 1932 року. Крім цього кредитова кооперація піде також на обнижку відсотків від позичок, бо цього вимагає господарське положення довжника-хлібороба й на це дозволяє господарське положення власника капіталу, якому сміло можна зменшити дохід з капіталу настільки, наскільки треба зменшити відсотковий тягар для довжника.

Значно трудніше розвязати проблєму нового кредиту для хлібороба. Гасло віддовжування хліборобів слід тільки так розуміти, що вони мають позбутися довжного тягару, який

повстав ще тоді, коли внутрішня вартість цього довгу була значно менша, ніж вона є тепер. Йде про те, щоб скинути з хлібороб-ського довжника надмірний і непередбачуваний тягар довгу й від-сотків, що витворився в результаті звишки внутрішньої вартости гроша, а в слід за тим і довгу. Мінімальна доходовість хлібороб-ського господарства не дає селянському довжникові змоги спла-чувати довг і платити немалі відсотки з доходу його господарства. Це є обєктивна економічна правда про дуже малу платничу спро-можність селянського довжника. Мало поможе тут вияснення, що це ще не ціла правда, бо причина цієї малої платничої спромоги селянського довжника є також у тому, що його сильно притиска-ють податкові тягарі, які в нічому не поменшилися, помимо госпо-дарської скрути. А ще більше, ніж податкові тягарі, забирають дохід селянського господарства високі ціни промислових і моно-польних виробів так, що й ці неоправдано високі ціни тримають селянське господарство в стані нерентовности, та є й надалі голов-ною причиною скрути на селі. Отже ціла правда про селянську крізу виглядає так, що не тільки збільшення довжних тягарів є її причиною, але так само й штучно удержувані високі ціни проми-слових і монопольних виробів та інші високі оплати, що їх мусить поносити селянське господарство. Справу віддовження треба розуміти тільки в обмеженому змислі, бо селянське господарство є живим економічним орґанізмом, який може звужуватися або поширюватися й тому мусить вступати в ріжного рода відношення до інших господарських ділянок, або витворювати ці відношення таки в самому собі, з чого часто мусять випливати д о в ж н і в і д н о ш е н н я. Тим самим про якесь загальне й повне віддов-ження селянських господарств не може бути й мови, бо це госпо-дарство все буде потребувати кредиту в певних фазах свойого розвитку. З д о р о в и й, в и г і д н и й т а н е д о р о г и й к р е-д и т в с е б у д е п о т р і б н и й с е л я н с ь к о м у г о с п о-д а р с т в у й ціла проблєма теперішнього віддовжування села лежить у тому, щоби перевести сплату старих довгів, б е з о д н о-ч а с н о г о п і д л о м а н н я х л і б о р о б с ь к о г о к р е д и т у. Успішно перевести таке віддовження, не руйнуючи підвалин хлі-боробського кредиту, може й мусить у першій мірі українська кредитова кооперація, а особливо Українбанки. Отже, де лиш це потрібне, можливе й доцільне, там треба порозумітися з селян-ським довжником, ідучи на значні уступки щодо речинців сплати старого довгу й даючи замітні полекші в плаченні відсотків.

Цей процес сплачування старих і важких довжних тягарів селянських господарств потриває довший час, але треба, щоби ціла ц я а к ц і я в и х о д и л а р а д ш е з і н і ц і я т и в и с а-м и х У к р а ї н б а н к і в, ніж від посторонніх чинників і щоби вона не вийшла ніколи поза добре орґанізовані форми.

Хоч ця справа буде анґажувати немалі капітали наших Укра-їнбанків, то всетаки її не вільно занедбувати, бо п р а в и л ь н е в и р і ш е н н я п р о б л є м и с т а р и х х л і б о р о б с ь к и х д о в г і в л е ж и т ь о д н а к о в о в і н т е р е с і с е л я н с ь к и х

довжників, як і української кредитової кооперації.

Переходячи цей нелегкий процес, Українбанки мусять мимо всього дуже старатися, щоб не замкнути для українського селянського господарства джерел нового кредиту, бо здоровий, вигідний та недорогий кредит все буде сільському господарству потрібний і корисний.

А проте час крізи в области кредиту слід Українбанкам використати на те, щоб зменшити хліборобську односторонність свойого кредиту, та переходити на кредит купецький, ремісничий та промисловий, згідно зі засадою, що є вписана до статуту Українбанків. Це перекинення частини кредиту в іншу господарську область повинно бути настільки помітне, щоб витворилась рівновага в розміщенні кредиту між ріжними виробницькими ґрупами, а в усякому випадку, щоб активний господарський чинник міста мав більшу участь у загальній сумі позичок Українбанків, ніж має тепер. Та при цьому не слід забувати, що кредит можна давати тільки там, де він має господарське значіння і де скріплює позицію купця, ремісника чи промисловця та приносить їм хосен. Але не слід давати кредиту там, де йому загрожувала би небезпека, або де він з господарського боку не був би оправданий і потрібний та врешті, де той, хто бере кредит, не дає запоруки, що використає його на збільшення своїх виробницьких сил.

На жаль, міські довжники виявляють значно меншу моральну тугість, ніж селянські довжники, що є одною з причин, чому Українбанки воліли радше мати до діла зі селянськими довжниками, ніж з міськими.

На окрему увагу заслуговує справа кредиту для кооператив. Українбанки мусять підходити до цієї справи з засадою, що кооперації не слід у ніякому разі гірше трактувати щодо кредиту, ніж другі господарські одиниці. Радше навпаки, кооперативний кредит повинен у першу чергу послужити розбудові кооперативних продукційних установ, що мають усі дані на розвиток, — лиш бракує їм оборстового капіталу. Кажемо: тільки оборотового капіталу, бо інвестиційний капітал мусить продукційна кооператива сама мати. В ніякому разі кредит з кооперативних джерел не може йти на інвестиції до продукційних кооператив тому, що такий кредит є з правила довготривалий, а Українбанки не мають у пасивах своїх білянсів рівноважника довгоречинцевого кредиту. Та ще й тому, що Українбанки зробили з цим кредитом у декількох випадках дуже сумний досвід і ціла справа вийшла на значну шкоду для Українбанків.

Оборотовий кредит найвигідніше давати в формі есконтового кредиту, тільки що ескoнт мусить бути переведений зовсім фахово, з повним знанням техніки цього кредиту, обережно та з виключенням всяких неправильностей, проволікань чи недбайливости в сплачуванні ескoнтового кредиту. Можна сказати,

що ця форма кредиту надається тільки для виробницьких і деяких торговельних кооператив.

Шкода тільки, що ця форма кредиту майже не практикується в Українбанках, а коли часом і буває, то в такому неформальному та нефаховому вигляді, що приносить Українбанкові переважно саму тільки шкоду.

Зате в ніякому разі Українбанки не можуть давати кредиту кооперативам для загального закупу й збуту та споживчим, бо для них грошевий кредит приносить радше шкоду, а для Українбанків, як кредиторів, цей кредит є зайвим унерухомленням гроша. Тому він таки в засаді недоцільний.

Появляються випадки, що декотрі краще ведені Українбанки самі обмежують кредитову діяльність та, нагромаджуючи касові резерви, вичікують, що буде далі. Оправданням такої політики має бути нібито недостача солідного довжника, мовляв: »нема кому позичати«. Утримування вищих касових резерв слід уважати доцільним поступованням, а навіть треба його дораджувати, бо виплати бувають тепер частіші та подекуди більші, ніж вплати. Українбанки мусять заховувати повну готовість до виплати, що добре ділає на психольоґію вкладчиків.

Зате погляд, що »нема кому позичати«, треба вважати зайвим прибільшенням кредитового песимізму, що може вести — в наших умовах — до шкідливої пасивности там, де навпаки треба бути активним, щоб заспокоювати оправдані кредитові потреби, бо господарське життя всежтаки не стоїть і потребує кредитової помочі. Надмірна здержливість у кредитовій діяльности ускладнює і погіршує наше господарське життя і тому її слід вистерігатися. Одначе не можна заперечити, що ця здержливість подекуди має коріння в значному числі невідрадних проявів, що, виступаючи загально в кредитовій области, як результат господарської кризи, не могли не проявитися також у кредитовій діяльності української кредитової кооперації. Але ці справи обговоремо окремо.

Ілярій Ольховий.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ

Обовязуюча в Польщі клясифікація кооператив

Рішенням Кооперативної Ради при Міністерстві скарбу в Варшаві з дня 19.—20. червня 1929 р. переведено поділ кооператив на ґрупи й типи, »в цілі відповідного й однозгідного розклясифікування кооператив як в реєстрах, котрі провадить Кооперативна Рада, так також у реєстрах і річниках ревізійних союзів«.

У справозданні предсідника Кооперативної Ради з 1929 р. говориться, що відносно клясифікації кооператив »панувала в нас, як зрештою і в інших краях, цілковита довільність, наслідком чого

одні й ті самі кооперативи залічувались Кооперативною Радою до одних типів, а поодинокими ревізійними союзами до інших. Терпіла при цьому збірна статистика кооперативного руху в Польщі«.

Це було мотивом для запровадження клясифікації »в обовязуючій дорозі«.

Над уложенням клясифікації кооператив працювала спеціяльна комісія при Кооперативній Раді, при участи делеґатів Головного Статистичного Уряду. На засіданні Комісії з дня 26. лютого 1929 р. проф. Маріян Рапацкі предложив проєкт теоретичної клясифікації кооператив і модифікацію цієї теоретичної клясифікації для цілей практичної кооперативної статистики. Ця змодифікована клясифікація й була прийнята відтак на пленарному засіданні Кооперативної Ради з дня 19.—20. червня 1929 р.

В моноґрафії Юзефа Ґонткевіча „Spółdzielnie w Polsce w latach 1926—1928“, в котрій подається теоретична клясифікаційна схема проф. Рапацького, знаходимо такі уваги на тему клясифікації кооператив:

»Конечним є переведення клясифікації кооператив відповідно до вимог теорії, а не після предмету їх підприємства, бо цей останній не відтворює суспільного характеру даної кооперативи, що є істотною річю. Той самий предмет підприємства можуть мати кооперативи найбільш відмінного суспільного типу (пекарні споживачів і пекарні виробників). Підставу поділу повинна становити засада, що кожна кооператива має на цілі або заспокоєння потреб (кооперативи споживчі — господарські — Wirtschaftsgenossenschaften), або збільшення доходу чи зарібку членів від праці в чужому, власному чи збірному варстаті (кооперативи виробників — заробкові — Erwerbsgenossenschaften). Той самий предмет підприємства може бути унятий у кооперативній формі під тою двоякою точкою погляду.

»З огляду чи то на догідну правну форму, чи на податкові полекші й популярність кооператив, у кооперативній формі повстає ряд підприємств, що не мають кооперативного характеру, це зн. таких, що не мають на ціли ані заспокоювання потреб, ані побільшення доходу з праці членів. Теоретично беручи справу, це є псевдо-кооперативи. Складаються вони з підприємців або дрібних капіталістів, котрі через ведення на спільний рахунок підприємства шукають найбільших користей від вложеного в підприємство капіталу«. (Kwartalnik Statystyczny, T, VI., з. 2, 1929 р. ст. 741).

Піднесена тут засада, на якій має спиратися клясифікація кооператив, знайшла власне застосування в клясифікції, яку дав проф. Рапацкі, користуючися при цьому клясифікацією кооператив, зробленою іншими авторами.

Теоретична клясифікація кооператив, зроблена проф. Рапацьким, представляється так:

А. Кооперативи споживачів (консументів). Кооперативи спільного заспокоювання потреб. Господарські — (Wirtschaftsgenossenschaften):

I. Загальні.

II. Спеціяльні: 1) Для будови і достарчання помешкань: а) мешканеві, б) будівельні; 2) ріжні (харчівні, пенсіонати, літниська, кооперативи культурно-просвітні, для закупу спеціяльних артикулів і т. п.).

III. Грошеві і для обезпечень: 1) Кредитові для урядовців і служби. 2) Робітничі банки (щадничі). 3) Каси запомогові, похоронні, посагові і т. п.

Б. Кооперативи виробників (продуцентів) (заробкові — (Erwerbsgenossenschaften):

I. Кооперативи самостійних виробників (власників індивідуальних варстатів):

А) В рільництві:

1. Для закупу і збуту: а) загальні (рільничо-торговельні); б) спеціяльні (для збуту худоби, яйчарські, огородничі і яринні, для закупу паші, матеріялів будівельних і т. п.).

2. Для перерібки: а) молочарські, б) ріжні (різні, гуральні, крохмальні і т. п.).

3. Кредитові (Каси Стефчика).

4. Помічні: а) для спільного користання машинами: б) меліораційні; в) для обезпечення (живого інвентаря); г) ріжні парцеляційні, для винайму землі і т. п.

Б) В промислі:

1. Для закупу і збуту: а) сирівцеві; б) магазинові.

2. Кредитові: (народні і кооперативні банки).

3. Помічничі: (машинові і ріжні).

II. Кооперативи несамостійних виробників (робітників і халупників), колєктивні варстати — (збірні умови праці):

А) Робітничі виробничі кооперативи.

Б) Кооперативи праці: 1) Спільного ведення робіт; 2) Варстатові (les commandites). 3) Рільних робітників; 4) Ріжні (рибацькі, умовних робітників і і.).

В) Рільничі обєднання (артілі, колєктиви): 1) На власній землі; 2) На винайменій землі.

В. Кооперативи підприємців (псевдо-кооперативи):

I. В промислі (промислові). (Для спільного ведення виробничого підприємства).

II. В торговлі (торговельні): а) Для спільного ведення торговельного підприємства; б) Купецькі гуртівні; в) Для закупна сирівців; г) Для збуту продуктів.

III. Ріжні: а) Для спільного ведення банкового підприємства; б) Для спільного ведення підприємства для обезпечень; в) Для спільного ведення підприємства видавничого і інших.

* * *

На підставі вищеподаної теоретичної клясифікації, проф. М. Рапацкі опрацював інший поділ кооператив, призначений

спеціяльно для цілей практичної статистики. Цей поділ подає Ґонткевіч у своїй моноґрафії (ст. 743). Є він ідентичний з поділом, який приняла кооперативна Рада, лише з деякими додатковими поясненнями, взятими в клямри. Ось цей поділ:

I. Кооперативи консументів:

1) Кооперативи споживачів; 2) Мешканеві й будівельні кооперативи; 3) Кооперативи для спільного заспокоювання інших потреб, а також кооперативи взаїмної помочи.

II. Кооперативи щаднично-позичкові:

4) Щаднично-позичкові загальні (народні банки); 5) Рільничі (каси Стефчика, райфайзенки); 6) Урядничі й працівничі; 7) Інші.

III. Кооперативи рільників:

8) Для закупу й збуту — загальні; 9) Для закупу й збуту — спеціяльні; 10) Молочарські; 11) Інші перерібкові; 12) Помічничі (меліораційні, для спільного користання машинами, цегельні, бетонярні, обезпеченеві і т. п.

IV. 13. Кооперативи ремісників: (Сирівцеві, маґазинові, машинові і т. п.).

V. Кооперативи робітників і працівників:

14. Кооперативи виробничі робітників і халупників; 15) Ко-ви праці.

VI. Інші кооперативи (підприємців):

16) Промислові (для спільного ведення виробничого підприємства); 17) Торговельні (купецькі гуртівні, для спільного ведення торговельного підприємства, для закупу сирівців або для збуту продуктів); 18) Ріжні (для спільного ведення видавничого, банкового, обезпеченевого і т. п. підприємства).

В справозданні предсідника Кооп. Ради за 1929 р. читаємо, що »Науковою підставою, на якій сперта клясифікація Кооперативної Ради, був поділ кооператив на ґрупи після Фея (Fay) і Якоба (Якоб), доповнений Ст. Войцєховським. Приймаючи за вихідну точку це, в імя яких і чиїх інтересів кооператива повстала, Фей і Якоб ділять кооперативи на дві головні ґрупи: на кооперативи споживачів і кооперативи виробників. Проф. Войцєховський додав до них третю ґрупу: кооперативи рільників. Приймаючи цей поділ, Кооперативна Рада змодифікувала його в практичних цілях остільки, що кооперативи кредитові вилучила з поодиноких ґруп, творячи з них осібну ґрупу«.

»Поділ цей — читаємо у Ґонткевіча — зістав упрощений тому, щоб в ньому відразу виступали ті роди кооператив, котрі в нашому кооперативному житті кількістю і якістю відограють найбільшу ролю. З наведених мотивів, поділ цей не зриває з поділом теоретичним, а тільки зістав пристосований для цілей статистичних і реєстраційних державної Кооперативної Ради і Головного Статистичного Уряду... В першу, одначе, чергу обговорюваний поділ має бути примінений ревізійними союзами, котрі в ріжнородний спосіб ділять свої кооперативи, керуючись чи то вигодою чи технічними зглядами своїх звідомлень«.

В протоколі засідання Кооперативної Ради, на якому принято клясифікацію кооператив, говориться, що »поділ на ґрупи означені римськими цифрами, не є офіціяльний, а служить тільки для орієнтації, натомісць обовязує клясифікація з арабською ну-

мерацією«, це значить, що поодинокі ґрупи кооператив можна подавати не в тім порядку, в якому вони подані в схемі під римськими числами, але поодинокі типи кооператив обовязково мусять мати ті арабські числа, під якими вони значаться в клясифікаційній схемі.

Цю клясифікацію кооператив закомунікувала Кооперативна Рада ревізійним союзам, при письмі з дня 8. липня 1929 р. до застосовання її в статистичних річниках союзів, починаючи від 1930 року.

Одночасно з поділом кооператив на типи, Кооперативна Рада прийняла і закомунікувала ревізійним союзам взірці статистичних табель, після яких мають укладатись статистичні річники союзів. Табель цих є пять: 1) Орґанізаційні дані, 2) Обороти, 3) Адміністраційні і торговельні кошти та поділ надвишки, 4) Страти і надвижки, 5) Білянси.

Взірці табель і подані Кооперативною Радою вказівки що-до способу укладання статистичних річників також мають обовязуючу силу.

Крім того Кооперативна Рада обіжником з дня 27. червня 1930, зобовязала ревізійні союзи до узгляднювання в статистичних річниках суспільно-виховуючої, культурної і пропаґандистичної діяльности, як ревізійних союзів, так і союзних кооператив.

Як на підставі приписаного Кооперативною Радою поділу кооператив на типи розклясифіковано наші союзні кооперативи, про це в слідуючій статті.

Андрій Жук.

Німська школа французького кооператизму

(Закінчення*).

РОЗРИВ З ЕКОНОМІСТАМИ.

В Ц. К. Союза головну ролю відігравали основоположники німської школи де-Боав і Фабр. На новому і широкому ґрунті оба тим більше могли присвятити себе ідеї кооперації.

Де-Боав не був ані теоретиком, ані письменником, ані теж промовцем. Це була людина діла. Це був орґанізатор. І більш християнин, як філянтроп.

В одному зі своїх ранніх виступів (1883) він так зясовував програму кооперації:

»Кооперація хоче, по скільки це тільки можливо, щоби зникло лихо й несправедливість на світі, хоче помогти тим, що несуть дуже великий тягар життя, хоче зробити вільними всіх тих, що поневолені, хоче зломати всі кайдани. Вона хоче волі. Хоче поборювати порок у всіх його формах, збільшити освіту, привчити людей до економії, зменшити павперизм.

---

*) Початок гл. в ч. 7—8. »Кооп. Республики«, за липень—серпень 1934.

Кооперація це інтеліґентний і практичний соціялізм. Даючи робітникові можність вийти зі свого нещасного становища, вона розвязує частинно велику соціяльну проблєму та відношення капіталу до праці. Кооперативна система не має нічого спільного з комунізмом, що його відкидає кожний кооператор«.

Коротко, програма кооперації де-Боава зводиться до формули: не революція, а еволюція!

Програма не нова. В практичній діяльности цілком вистарчала для неї девіза: кожний за всіх і всі за кожного!

Цю програму розвивав де-Боав у своїх немногих статтях і промовах, підкреслюючи потребу виховування людини: змінити її серце по словам св. письма, зробити людей новими.

Фабр був теж протестантом, але вільнодумним. Своїм учителем уважав Фурієи Овена. І це різнило його від Боава. Людина, казали йому його вчителі, по природі своїй ні добра, ні лиха; вона є тим, чим роблять її обставини, соціяльні фактори. Значить, це зовсім не вистарчає виховувати людей, ані теж чекати на це »нове народження«, як каже св. письмо, треба змінити само економічне й соціяльне середовище, що його людина є продуктом.

Проте Фабр не був революціонером, як і де-Боав. Через кооперацію думав він саме змінити економічне й соціяльне середовище та усунути панування капіталу й капіталістів.

І Фабр не був письменником, ні промовцем. Під кінець свого життя усунувся навіть од участи в кооперативнім рухові.

Душею однак німської школи і властивим її ідеольоґом був нхто інший, як Шарль Жід.

Коли в Парижі (1885) радив перший конґрес французьких кооператив, Жід був під цю пору молодим професором політичної економії на факультеті права в Монпеліє. Не брав в ньому участи. Проте в цьому році написав листа до де Боава з предложенням своїх услуг рухові. Розуміється, де-Боав з радістю приняв їх.

Треба тут згадати, що кооперативна програма де-Боава була дуже принадна для французьких економістів. Вони просто предложили йому своє співробітництво. Де-Боав однак одкинув подану руку, бо не хотів робити, з кооперації, як цього бажали собі французькі економісти, барієри проти соціялізму й революції. Це однак зовсім не значило, що він цілком зірвав з ними.

Приступлення Жіда до кооперативного руху зразу змінило стуацію. Вже на рік раніше (1884) Жід оголосив політичноекономічну розвязку, що в ній виступав проти клясичної економії і зірвав з нею. Через своє приступлення до німської школи він тим самим уже компромітував її в очах ліберальних економістів.

Вже перший інавґуральний виступ Жіда в 1 ч. „L'emancipation“ зі статтею п. з. „Ni révoltés, ni satisfait“ був дуже характеристичний. З цього часу, безперервно, більш як 40 років

не переставав він поміщати головні статті в центральнім орґані французької кооперації, яких написав понад 600.

Ni révoltés — це значило, що кооператори не претендують виповісти бій посідаючим клясам; вони не хочуть клясової боротьби; вони не хочуть експропріювати капіталістів.

Ni satisfait — це з другого боку значило, що кооператори зовсім не є задоволені існуючим ладом, а навпаки, що вони змагають до вищого, що буде результатом їх спільних зусиль аж до здійснення ідеалу, що його належить показати народові.

В слідуючому році, себто в 1886 Ц. К. доручив Жідові отворити другий конґрес французьких кооператив, обєднаних у Союзі, в Ліон промовою, що в ній мали бути зясовані напрямні програми німської школи. Ходило о те, щоби французькій кооперації надати власну фізіономію, щоби не принижувати її до характеру, який хотіли надати їй з одного боку економісти, з другого — соціялісти.

В цьому дусі дійсно держав Жід свою промову. Закінчив її словами:

»Я вказав вам на нашу безпосередню та найблизшу ціль: економічне виховання робітничої кляси через кооперативну асоціяцію. Я вказав вам і на дальшу ціль: визволеня робітничої кляси через переміну заробітної платні«.

Ці останні слова викликали нові протести з боку економістів. Поль Лєруа-Болiє, професор політичної економії в Коллєж де Франс і головний речник клясичної економії назвав виводи Жіда з ґрунту помилками. Він писав в „L'Economiste français" :

»Заробітна платня це par excellence форма умови. Скасування її уважаємо непрактичним і небажаним. Є певні сталі форми, що їх людство не може усунути«.

Жід заявив, що його формула: „la transformation du salariat" (переміна заробітної платні) була не цілком відповідна, що замість неї пізніше став завсігди уживати слів »знищення профіту« (користи, зиску).

В три роки пізніше з нагоди сотної річниці великої французької революції Жід виступав на конґресі французьких кооператив у Парижі з новою програмовою промовою, що в ній начеркнув плян акції: боротьби французьких кооператив.

Цей плян, на його думку, слід проводити в трьох етапах:

в першому належить звернути всі зусилля на завойовання торговельної індустрії (через оснований великих гуртівних маґазинів і операцію закупами на велику скалю);

в другому етапі належить завоювати мануфактурну індустрію (себто безпосередно продукувати все, що потребують кооперативи, а саме через основання: пекарень, столярень, фабрик сукна й готової одежі, фабрик взуття, капелюхів, паперу, сухарів і т. д. і т. д.);

в третьому накінець етапі повернути всі зусилля на завойовання хліборобської індустрії (через закупи землі, закладання

фарм, безпосередню продукцію збіжжя, вина, оливи, мяса, молока, масла, птиць, ярини, овочів, квітів, словом усього, що становить основу споживання).

Ця нова програма спричинила ще більші атаки з боку французьких економістів на німську школу. Один з них, а саме Ернест Брелє (Brelay) порівнував реформаторів французької кооперації з огневою сторожею, що задумала гасити пожар помпами, наповненими нафтою. Бажаючи осмішити Жіда, як ідеольоґа кооперації, що про неї висловився, як про щось провінціонального й несеріозного, охрестив напрям кооперації, репрезентований Жідом, »німською школою«. Проте Жід і товариші приняли цю назву, як почесну для себе на означення цілого напряму французького кооперативізму.

З цього часу назва »німська школа« стала загально вживатися скрізь як офіціяльно, так і історикам/и кооперації.

Розрив німської школи французького кооперативізму з французькими економістами був довершений по всій лінії.

Суперечки між німською школою і соціялістичною кооперацією.

Ідейний розрив німської школи з французькими економістами повинен був, цілком природно, привести до поєднання її з французькою соціялістичною кооперацією. Поки що так не сталося. Взаїмні відносини між одними й другими зразу загострялись, коли франц. соціялістичні кооперативи обєдналися у свою федерацію.

На перешкоді до обєднання обох орґанізацій стояв сучасний провідник французького соціялізму, марксист Жюль Ґед (Jule Guesde). Всі пропозиції Ц. К. Союза до обєднання з соціялістичною кооперацією, що особливо в північній Франції і Парижі була сильна й дуже жива, кожним разом одкидалися з мотивів, нам відомих. Проте Ґед не обезцінював споживчу кооперацію. Навпаки. Був тієї думки, що вона може віддати робітничій клясі великі услуги, як це є напр. у Бельґії.

Жід іронізував з Ґеда, кажучи: кооперативи, на його думку, є добрі, як вони є в руках соціялістів, лихі, як в руках буржуа.

Соціялісти називали буржуазні кооперативи жовтими а католицькі чорними та заявляли, що їм ходить тільки про їхні надвишки; що вони, не знаючи життя робітників, не можуть розуміти їхніх потреб, ні ідеалу. Ось чому мусіли вони йти окремим шляхом. Ось чому мусіли вони в опозиції до »Союза французьких кооператив«, оснувати свою соціялістичну кооперативну федерацію. Сталося це в 1895 р. Цю федерацію назвали »Соціялістичною Біржею« (Bourse socialiste).

Це правда, каже Жід, всі три осовоположники німської школи — це буржуа та всі до того протестанти. Та чи це може бути причиною, щоби обом орґанізаціям не обєднатися?

І це теж правда, продовжував він, що ми не знаємо життя робітників. Нехай і так! Але чи через **обєднання та** співро...

ництво з товаришами робітниками ми не хочемо пізнати потреби й бажання робітничої кляси?

В ґрунті річі, — питає Жід — що ділило оба рухи, коли поминути питання осіб?

В 1905 р. »Союз« вислав до всіх своїх орґанізацій таку програму французької кооперації (споживчої):

»Кооперація має своєю метою замінити сучасний лад на режім вільної асоціяції, що має впорядкувати в справедливий спосіб поділ багацтв. Споживча кооперація не хоче зробити себе виключним орґаном ні одної політичної партії, ні одної церкви, ні одної соціяльної кляси, але всіх тих, що бажають працювати задля здійснення кооперативного ідеалу при помочі таких засобів:

1. Основання кооперативних спілок, маючи на увазі справедливий розподіл предметів консумції;
2. Основання колективного й неособистого капіталу;
3. Основання великих гуртівень;
4. Орґанізації кооперативних промислів в міру потреб спілок (кооператив);
5. Основання у їх лоні та довкола їх соціяльних діл (не політичних і не конфесійних), зберігаючи всі їхні джерела допомоги для найвисшої цілі, себто переміни обміну й продукції через основання великих гуртівень і промислових кооператив;
6. Освіти й соціяльного виховання кооператорів;
7. Обєднання всіх національних кооперативних союзів в одну Кооперативну Республику з метою розвитку людськости (de la personalité humaine) через справедливість і солідарність.

Ця програма широко дискутувалась і одобрювалась.

Коли ми питали — каже Жід — французьких соціялістів, що вони мають закинути програмі, вони не знаходили у відповіді майже нічого сутнього. Протягом 17 років дискусій і суперечок, можна сказати, вони не знайшли нічого нового, що могли би додати до ориґіналу.

Мало того. В »Альманасі кооперації« за 1894 рік оголосив я, каже Жід, 12 чеснот кооперації: 1. ліпше жити, 2. платити готівкою, 3. щадити, 4. нищити паразитів, 5. поборювати торговлю напитками, 6. приєднувати жінок до соціяльної справи, 7. виховувати економічно нарід, 8. улегшувати всім набування власности, 9. відновляти колєктивну власність, 10. установляти справедливу ціну, 11. елімінувати зиск і 12. усувати конфлікти.

Соціялістична Біржа французьких кооператив оголосила також від себе »15 матеріяльних і моральних добродійств кооперації«, що між ними 10 взяла живцем од Жіда, 2 счеркнула і додала своїх 4 більш пролєтарського характеру.

»Отож соціялісти-кооператори не знайшли нічого, що малиби додати до німської програми, але їм особливо не подобалося місце: »Союз не хоче бути виключним орґаном ні одної політичної партії, ні одної церкви, ні одної соціяльної кляси. Це мі-

це бажали вони счеркнути. Іншими словами, вони були проти невтральности кооператив.

Слово »невтральність«, каже Жід, не конче тут на місці. Невтральний це той, що втікає з поля боротьби, або до неї не мішається. Бо йому ходить тільки про його особистий інтерес. Такого значіння, каже автор, німська школа своїм кооперативам ніколи не придавала й не придає. Бо, навпаки. Вона завсігди була воююча чи то, коли ходило і ходить про соціяльну справу, чи в справах інтернаціональної політики (виступаючи проти війни і за кооперацію всіх націй), чи вкінці виступаючи проти боротьби кляс і за кооперацію всіх людей.

Що-ж в дійсности означає формула?

Ось що:

Як кооперацію створено для споживачів, а всі люде є такими, то кооперація повинна бути відчинена для всіх, без ріжниці партій, церкви та професії й кляси. При вході до неї маємо поставити напис: Вступ вільний! Навпаки, соціялістична кооперація є зачинена для всіх, що не вважають себе соціялістами.

Проте питання невтральности має ще далеко глибше значіння. Воно зводиться до того, чи кооперація повинна бути засобом тільки і виключно визволення робітничої кляси, зброєю проти капіталізму та буржуазії, чи вона має служити всім, для їх спільного добра.

Жід питає: Чи є хоч одна країна в світі, де робітнича кляса становила б цілість нації або її більшість? І чи можна вважати всіх інших тільки паразитами?

Ось чому, каже він, кооперація має право й обовязок іти власним шляхом та мати власну свою автономію.

Пакт обєднання. Національна Федерація.

Суперечки між одними й другими велися довго, не без шкоди для обох орґанізацій. Проте з кожним днем збільшувались і по боці соціялістів ряди, що бажали злуки. Перший за нею заявився Бенуа Мальон (свого часу приятель Драгоманова). Відтак Жорес. Відтак многі інші. Вкінці секретар Соціялістичної Біржі Ґіймен (Guillemin) заініціював угоду.

Обі орґанізації видали спільний маніфест, що з його наведемо основні місця:

»Кооперативний Союз і Конфедерація Кооператив (la Bourse) бажають покласти кінець станові поділу, що створює претекст до многих кооператив, щоби не належати ні до одної, і що опізнює розвиток кооперативного руху. Крім основних принціпів кооперації, що їх сформулували рочдельські піонірі і що їх приняли з успіхом міліони робітників по всіх країнах світа, ми виставляємо ще:

заміну сучасного капіталістичного ладу на режім, де продукція буде орґанізована з погляду колєктивности, а не з погляду зиску;

колєктивне й безпосереднє набування засобів обміну й продукції через стоваришення споживачів.

констатуючи, що ці чисто кооперативні принціпи є в згоді з принціпами інтернаціонального соціялізму й обстоюючи, як це признали конґреси в Гамбурзі і Копенгаґені, автономію кооперативного руху;

полишаючи впрочім кожній спілці свободу розпоряжати своїми лишками після свого уподобання;

виключаючи тільки спілки капіталістів або підприємців, себто ті, що дозволяють побирати дивіденду від акційного капіталу та обмежують свій інтерес;

або що обмежують число акціонерів;

або що дають членам своїм певну скількість голосів, пропорціональну до скількости акцій;

або що не признають права суверенности загальним зборам спілковців; —

рішаємо розвязати існуючі центральні орґанізації, а на їх місце оснувати нову орґанізацію, а саме Національну Федерацію споживчих кооператив, орґан визволення працівників (des travailleurs).

На самий новий рік 1912 р. зібралися в місті Тур члени обох розвязаних орґанізацій на спільний конґрес, щоби публично й торжественно довершити й закріпити акт обєднання. Від цього дня існує офіціяльно Національна Федерація французьких споживчих кооператив. І від цього дня датується могутній розвиток французького кооперативного руху.

Жід каже, що обєднання Союза й Біржі було для першої просто самовбійством. Не зважаючи на це, в інтересі руху Союз пішов на обєднання і злиття. І дійсно. При виборі Ц. К. Національної Федерації попали до нього представники обох розвязаних орґанізацій в рівному числі. Та згодом члени Союза помалу або вимирали, або уступали, так що в 1925 р. з поміж них засідав один тільки Жід. В 1932 році й він помер. Це було природно, каже Жід. Соціялісти були численніші та новіші більш войовничі, більш віддані справі кооперації і більш готові на особисті жертви для її ідеї, чим їх товариші буржуа. Можна сказати, »Союз« був душею руху, але він був без тіла. Навпаки. »Біржа« була тілом, але була без душі. Національна Федерація обєднувала душу й тіло. Дух німської школи живе в ній по нинішний день і житиме далі.

Програму німської школи часто називають нео-кооперативізмом. Це не зовсім вірно. Німська школа, каже Жід, завсігди важала себе дочкою рочдельської кооперації. Коли вона має власну фізіономію, то тільки дякуючи тій обставині, що вона зродилася, виросла і розвинулася на нашому національному ґрунті.

Історик франц. кооперації Ґомон (Gaumont) а таксамо Жід,

підкреслюють більш моральний бік німської школи, властне кажучи, релігійний. Жід каже, що з цього погляду зразком для її основоположників були англійські християнські соціялісти з половини XIX. ст. Зокрема, були вони в опозиції до Овена, вважаючи своїм вчителем Фурієн.

Володимир Левинський.

ЖІНКА І КООПЕРАЦІЯ

Жінка-пропаґандистка в кооперації

Дуже цікавий орієнтаційний матеріял дає стаття п. Вербицької в серпневому числі »К. Р.« п. н.: »Що зроблено досі в напрямі приєднання жінок до кооперації?« Колиби ще було подане число жінок членів філій Союзу Українок у поодиноких районах П. С. К. та число кооперативних анкет, уладежних С. У., вийшлаби докладна провірка дотеперішних зусиль на цьому полі.

Тоді можнаби побачити:

1. які успіхи приносить праця самих службовиків П. С. К. у приєднуванні жінок до кооперації;

2. які успіхи дала співпраця С. У.;

3. які успіхи дала праця пропаґандисток П. С. К.;

4. чи є ріжниця між повітами, де працює філія С. У., а де такої праці нема.

Господарська кріза заставила наші кооперативні верхи приєднувати жінку до кооперації, хоч її майже не було при основуванні споживчої кооперації. Не дивно, що робота йде повільним кроком вперед.

Мушу зазначити, що ця акція припала на дуже тяжкий час. Поборювання боргів прийшло тоді, як готівка перевелася на селі, приєднування жінок в члени — тоді, як пороблено манка і коли чоловіки є вже членами. Товари розборговані, борги в теперішню скруту тяжко стягнути. Відома річ, що лекше є будувати нове, як направити старе.

Не так давно повстала »Кооперативна секція« при Гол. Виділі С. У. у Львові. Перша голова секції, п. Блажкевичева, вжила зараз у першому році існування секції всіх можливих засобів, щоби нахилити філії С. У. до кооперативної співпраці, уложила навіть плян праці на довгий протяг часу.

Одначе кооперативні обіжники не знаходили у більшости філій зрозуміння. Ще й досі знайдемо чимало філій С. У., які не наладнали ніякої співпраці з кооперативними центрами. Є це ознакою, що кооперативна ділянка вимагає підготовки і зрозуміння справи. П. С. К. мусять мати своїх власних пропаґандисток, чи то сталих, чи доривочних — відповідно до спроможности даного союзу.

Пропаґандистка П. С. К. мусить бути як слід підготовлена до свого завдання. Мусить вона не тільки знати історію і ідеольо-

ґію кооперативного руху, але й уміти це все пристосувати до обставин нашого села. Вона мусить ще знати засади й способи загальної орґанізації жіноцтва, сільське господарство і т. п., а найважніше — уміти це все у приступній формі передати своїм слухачам.

Отже тільки ті філії С. У., які мають у свойому складі такі сили, можуть багато помогти кооперації у приєднуванні жіноцтва. Деякі П. С. К. мусіли би ще довго ждати, надіючись на співпрацю з С. У. Бо побіч філій С. У., знаних з добре наладнаної власної орґанізаційної сітки, є й такі, що не думають ще про це. Вони ограничують свою діяльність до місця осідку, не звертаючи уваги на села.

Мої слова піддержують завваги проводів П. С. К. на анкетному листку Ревізійного Союзу.

Значить, оскільки співпраця П. С. К. з С. У. малаби бути доцільною, мусіли би філії С. У. вишколити для себе таких орґанізаторок, що знають теж і кооперативні справи. Вони зможуть тоді працювати рівнобіжно з пропаґандистками П. С. К.

Пропаґандистка П. С. К. повинна мати в своїй теці всі дані, що відносяться до району, а іменно:

1. виказ дотеперішніх членів жінок в усіх кооперативах району,

2. виказ торгів, боргів, завваги про добрі сторони і браки кожної кооперативи,

3. виказ того, що зробили місцеві чинники в справі приєднання жінок в члени кооператив,

4. відповідні матеріяли щодо того, котрі кооперативи найбільше загрожені і вимагають якнайскоршого освідомлення жінок, врешті

5. відносні дані, в котрих селах і коли відбулися вже кооперативні жіночі анкети.

З тими відомостями приходить пропаґандистка П. С. К. на засідання кооперативної секції С. У. і там можна ділитися працею і поїздками.

Самозрозуміле, що кооперативна секція С. У. має ще працю в місті. Вона припильновує закупів загалу жінок, контролює поведінку міських кооператив, якість і ціни товарів. Пильнує, щоби не бракувало у міських кооперативах товарів першої потреби, бо через це тратять складниці дуже багато. Пильнує також, щоби міські кооперативи не дозволювали представникам чужих фірм, робити у своїх льокалях покази товарів, бо це противорічить кличеві попирання рідного промислу. Поширює клич »свій до свого«, і т. д. Пильнує, щоби жіночі кооперативи, як »Труд«, або інші, могли розвиватися як слід.

Повіти, що мають рухливу філію С. У. і добре зорґанізовані сільські кружки, мають теж свідоміше жіноцтво. Часом дивує, що кооперативи в підміських, добре зорґанізованих селах, мають більші торги, як кооперативи в віддалених від міст темних селах

хочби й з великою скількістю населення. Підміську жінку селянку стрічає в місті багато покус, коли вона носить щоденно у місто молоко, городовину, овочі, птицю і т. п. Вона моглаби всі потреби хатнього господарства заспокоювати в міських приватних крамницях, залишаючи свій гріш переважно у чужих. Прикладом нехай послужить мануфактурний склад П. С. К. в Стрию, що, хоч мусить боротися з величезною конкуренцією, має щораз більші торги. А мусів перебороти упередження селянки до сталих цін і не продає на борг.

Але якраз стрийський повіт має багато свідомого, зорґанізованого жіноцтва. Думаю, що подібні досвіди роблять й інші П. С. К.

Розглянемо ще завваги деяких П. С. К. в справі, яку порушую.

Скалат радить приготовляти жінок до кооперації заочними курсами. Але ми бачимо, що навіть одиниці з середньошкільною освітою, які покінчили ріжні теоретичні курси з безпосереднім навчанням, на ділі дуже часто не вміють відповісти свому завданню і до орґанізаційної праці не надаються. А до заочних курсів треба не тільки деякої особистої нтеліґенції, але й життєвого вироблення. Краще вже булоби уладжувати орґанізаційно-кооперативні курси в осідках П. С. К., де учениці моглиби приучуватися практично, виїздами на анкети чи загальні збори і прислухуванням, як ведуть пропаґанду кооператори.

Цінний є голос кооператорів в Теребовлі, з яким вповні погоджуюся. Вони кажуть:

»Щоби дійсно підтягнути наше жіноцтво до праці на кооперативному полі, в першу чергу треба його освідомити. Це освідомлення може наступити тільки тоді, коли праця над українською жінкою, а зокрема на селі, буде ведена постійно, а не доривчо. Вказаним було би, щоби філії С. У. були чинними, а дальше, щоби одиниці, як члени тих філій, мали в першу чергу самі відповідне знання про ці справи, про які реферують на анкетах по селах«.

Збираючи разом сказане, поставлю такі загальні тези в цій справі:

Українська кооперація повинна працювати передовсім силами своїх членів жінок, коли йде про притягнення до неї жінки, як господарського чинника. Але це можливе тільки тоді, як жінка вже вповні свідома й повноправна громадянка, не тільки в правах, але і в обовязках, та не лише теоретично, але й фактично. Отже українська кооперація мусіла би, ведучи пропаґанду серед українського жіноцтва, пропаґувати теж і фемiністичні кличі, де цього вимагають обставини. Але ця потреба відпадає там, де чисто феміністична пропаґанда переведена, жінка освідомлена й уведена в громадянське життя. Тоді вступає така свідома жінка, як повновартний член громадянства, в кооперацію, уміючи не тільки вимагати, але й працювати для неї. Тоді теж пропаґанда кооперативного діла поміж жіноцтвом може бути ведена самими жіночими силами кооперативних установ. Поки

цього нема, мусять жіночі (феміністичні) орґанізації виконати діло освідомлення жінки в кооперативних справах, тямлючи, що це одна з найважніших ділянок громадянського життя, що кооперація, це найпевніший засіб визволення жінки, як і всякої працюючої людини. Тому співпраця С. У. з українською кооперацією мусить носити такий характер, а іменно характер ідейного приготування своїх членів до кооперативної діяльности і то так довго, як довго будуть ще жінки в тім напрямі неусвідомлені.

Але вже й тепер могла би кооперація в деяких околицях послугуватися власними жіночими силами, котрих праця безумовно вийде на користь не тільки кооперативного, але також жіночого руху, як передумови до повного введення жінки в кооперативне життя і працю. **Ірена Домбчевська.**

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

ГОСПОДАРСЬКА ПРОГРАМА МІЖНАРОДНЬОГО КООП. СОЮЗУ.

Господарська програма Міжнароднього Кооп Союзу, принята на лондонському конґресі, обіймає ось такі точки:

1. Проблєми кооперативного розділу товарів.

Розвивати поліпшені способи розділу та вживати наймодерніших метод і найдоцільніших помічних засобів, які зможуть раціоналізацією і стандаризацією виробів заспокоїти найширші потреби споживачів.

2. Проблєми кооперативного виробництва.

Підпирати розвиток кооперативного виробництва в окремих країнах, як рівнож у міжнародньому обсязі, щоби виробництво йшло в парі з організацією споживання і розділом товарів.

3. Доцільне гуртування кооперативних сил.

Розбудовувати на підставі взаїмности міжнародні торговельні орґанізації для обміну й виробу товарів і як перший крок на цій дорозі підпирати товарообмін між кооперативними орґанізаціями окремих держав та спільні закупна. Навязувати безпосередні зносини між ріжними орґанізаціями споживачів і виробників, як рівнож творити спільні комісії для керування їхньою політикою, наладнування торговельних звязків та збуту хліборобських продуктів.

4. Нові форми промислового виробництва.

Переводити раціоналізацію у кооп. підприємствах, на основах технічної системи наукової орґанізації праці, стандаризації матеріялу і упрощення виробничих процесів.

5. Проблєма сирівців.

Розбір усіх питань, що відносяться до постачання сировин для промислу, як також умовин розподілу тих сирівців і поліпшування виробів в інтересі споживачів.

6. Проблєми міжнародніх зносин.

Постепенний розвиток міжнародньої комунікації осіб, товарів та виміни капіталів на основі взаїмного заспокоювання спільних потреб при виключенні приватного зиску.

7. Фінансові і кредитові проблєми.

Орґанізація міжнародного банківництва й обезпечень на основі взаїмности, відповідно потребам коротко-, середньо- і довго-речинцевого кредиту, а як підготовчий крок щонайприязніші зносини між існуючими кооп. банками окремих країн, для того, щоби могли бути переведені поодинокі орґанізаційні методи та була задержана засада, що для кооперативних торговельних операцій мається вживати лише кооперативних банків та кооперативних установ.

——o——

КООПЕРАЦІЯ НА ЗАКАРПАТТІ.

»Дружественний Союз« з осідком в Ужгороді обєднував в р. 1933 всього 413 кооператив. Окрім того було коло 50 українських споживчих кооператив, нечленів »Дружеств. Союзу«, в якому переважає русофільський і чеськоаґрарницький дух.

Ті 413 кооператив »Др. Союза« розпадалися на такі ґрупи:

200	кредитових	3	маґазинові
115	споживчих	3	для збуту худоби
26	господарських	7	винарських
18	дом. промислу	7	лісорубних
5	овочарських	6	будівельних
6	молочарських	17	ріжних

Одначе з того загального числа треба відрахувати 90 недіяльних кооп-в.

З 200 кооп-в кредитових було 109 »руських«, 52 мадярських і 3 чеські. Кредитові кооперативи мали в обороті 3 міліони кч. уділів, 1,8 міл. запасних фондів, поверх 12,7 міл. вкладок (разом зі Союзом).

Більшість кооператив давала лише дрібні позички і то лише в міру того, як довжники сплачували позички. А ті вплати йшли пиняво, але йшли. Відсоткова міра була 7—8% і її фактично додержували.

Друга ґрупа союзних кооператив — споживчі спілки переходила тяжкий рік через зменшення торгів. Для цих кооп-в засновано при Союзі у 1933 році закупочну гуртівню — через що і ці спілки почали набирати характеру кооператив, бо досі вони були фактично філіями деяких гуртівників. Дальшим завданням союз ставить: перехід на продаж і купно тільки за готівку.

Інші ґрупи кооператив не проявляли більшої діяльности.

Українські споживчі кооп-ви, що є поза »Дружеств. Союзом«, є вільні від шкідливого русофільського політичного впливу. Вони співпрацюють організаційно з Пражським Союзом Спож. Кооператив, а репрезентує їх на зовні »Кооперативний Комітет« в Мункачеві.

БАНК РОЛЬНИ і ПОЛЬСЬКІ КООПЕРАТИВИ.

Банк Рольни на день 31. грудня 1933 р. роздав усього разом 188,969.000 золотих коротко- і середньо-речинцевих кредитів.

З того припадало на кооперативи 77,756.000 себто 41,1 проц.

А саме на	кредитові	54.907	тис.	зл.	29,0	проц.
	рільн. продукц.	693	„	„	0,4	„
	рільничо-торговельні	12.454	„	„	6,6	„
	молочарські і яйч.	6.493	„	„	3,4	„
	споживчі	1.676	„	„	0,9	„
	інші	1.533	„	„	0,8	„

Територіяльно ці позички були так розльоковані: воєв. Варшава 11,8 міл. зл., Лодзь 2,8, Кєльце 4,5, Люблин 5,8, Білосток 5,1, Вильно 5,0, Новгородок 3,9, Волинь 7,5, Полісся 2,6, Краків 5,8, Львів 6,0, Станиславів 1,6, Тернопіль 2,0, Познань 4,2, Поморя 5,7, Шлеськ 5,6.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

ДЕКРЕТИ ПРО ВІДДОВЖЕННЯ ХЛІБОРОБСТВА.

Довго підготовлюваний закон про мораторію рільничих зобовязань дістав 19. жовтня ц. р. санкцію ради міністрів і мабуть буде в такому вигляді оголошений, як декрет президента польської республіки. Поза нормами щодо конверсії короткоречинцевих, але забезпечених гіпотечно довгів на довгоречинцеві (навіть до 55 літ) — головну нашу увагу звертає на себе розклад на рати силою самого права всіх інших, гіпотечно не забезпечених, рільничих довгів. (За рільничий довг в цьому законі вважається кожне довжне зобовязання, спричинене господарською потребою рільничого варстату, а затягнене не пізніше, як до 1. грудня 1932 р.). Страта всіх таких довгів силою цього закона розкладається на 14 літ і має відбуватися двома ратами що року, 1. квітня і 1. жовтня, при опроцентованню 3% річно. Розложенню підлягає не тільки капітал довгу, але й нараховані проценти, провізії, кошти і т. д. по день 1. листопада 1934 р. Квоти запавших відсотків, навіть судово признаних, обнижуються до 3% річно. Коли вірителем є банкова установа (публична, приватна чи кооперативна), то розклад довгу на рати відбуватиметься при допомозі Акцептаційного Банку, який буде ці довги перейматии на себе і возьме ґарантію за 50% страт, які би виникли з цього приводу для кредитової установи. Опроцентування таких довгів є вище: 4½%.

Названі пільги можуть бути завішені в конкретних випадках, якщо мировий (розємчий уряд) прийде до пересвідчення, що платнича здібність довжника позволяє йому виконати свої довжні зобовязання в спосіб корисніший для вірителя, або коли довг повстав з титулу відшкодування, або якщо довжник погіршує забезпеку довгу.

Коли посідач рільничого господарства розміру до 50 гектарів не заплатить двох по собі чергуючих рат — то довг стає платний відразу в цілости, одначе тільки тоді, коли висота рат була означена мировим урядом. При більших господарствах є тяжчі умови для їх посідачів.

Як бачимо, всі дотепер вичислені пільги даються коштом вірителя, яким є приватна людина чи установа. Держава доси не давала нічого. Щойно дальші точки декрету приносять дещо з тої матерії. Говорять вони про спеціяльні полекші, які можуть бути уділені рішенням розємчих урядів, коштом державного Рільного Банку. Говориться там іменно про те, що державні банки пожертвують на річ акції віддовження села суму поверх 100 міліонів злотих, і з тих квот могтимуть розємчі уряди »в певних особливих випадках індивідуально на основах, вироблених державними банками«, уділювати певним хліборобам »уморень і пільг«, себто просто кажучи: дарувати певні довги. Декрет каже, що будуть це передовсім кредити, затягнені в Банку Рольнім на меліорації і з оказії рільної реформи (цебто парцеляції). Відомо, хто затягав кредити в Банку Рольнім — це були переважно дідичі, і їм в першій мірі припадуть добродійства з цього »фонду віддовження«. Даремні були побоювання консервативних кругів, що декрет буде зорієнтований проти інтересів великої земельної власности, бо цифра »поверх« 100 міліонів — це-ж не дрібниця.

Але є передбачені уморення довгів і для польських селян. Саме дальший розділ декрету говорить іменно про частинне уморення кредитів, затягнених в оборотовому фонді Земельної Реформи на купно землі, меліорації та комасації. Як знаємо, ці кредити одержували головно польські кольоністи. З цього фонду буде уморено позичок на залеглу суму 350 міліонів злотих — цифра велика, як на нинішні відносини. Тамтих 100 і цих 350, разом 450 міліонів (мінімально) — це буде дарунок польським великим і малим хліборобам коштом загалу населення. (Українські селяни кредитів з державних установ на купно землі не одержували, а комасаційних кредитів уділено дещо тільки Волині). Невідомо тільки, на скільки це все дійсно допоможе станути на ноги дідичам, які привикли жити на високу скалю і деяким кольоністам

на окраїнах, які у многих випадках прийшли на ріллю без потрібного для рільництва замилування і знання.

Що-ж торкається технічної сторінки, то сама концепція »індивідуальних полекш« може відчинити на всю ширину ворота для протекції і корупції. Можна собі уявити, яка почнеться метушня біля всіх рішаючих місць з метою досягнення згаданих уморень та інших пільг.

Декрет, о скільки увійде в життя в повищій формі, поставить очевидно в дуже тяжке положення всіх вірителів. Очевидно, вони піднесуть жалі і скарги, бо є можливе, що не один з них найдеться в наслідок декрету в безвихідному положенні. Невідомо, чи уряд передбачує якусь поміч для таких вірителів і чиїм коштом. Скептики заповідають, що такий спосіб віддовжування підриває на майбутнє кредитове життя, бо, де нема певности звороту, там не може бути охоти уділювати кредити.

Але є ще інші моменти, які ослаблюють вартість такого способу віддовжування рільництва. Це є питання цінових н о ж и ц ь. Як довго вони існують, всякі балачки про віддовжування є безцільні, бо хлібороб-довжник при низьких аґрарних, а високих промислових і монополевих цінах та незменшених публичних тягарах просто не матиме змоги платити навіть розложених на 14 літ рат і зредукованих відсотків.

У звязку з цим декретом розростаються завдання А к ц е п т а ц і й н о г о Б а н к у, на плечі якого впаде тягар фінансування тих довгів, що затягнені в установах т зв. зорґанізованого кредиту. Готується окремий розпорядок про поширення аґенд цього банку. Зокрема буде збільшений капітал, що стоїть банкові до диспозиції для конверсії довгів — зі 75 міліонів на 150 міл. злотих. Окрім того Банк матиме право видавати облігації, до суми 100 міліонів зл., які йому теж послужать для того, щоби звертати кредитовим установам суми сконвертовання на довші літа довгів.

Т. зв. віддовженеве законодавство матиме велике значіння для господарського життя і тому треба всім звернути на нього увагу.

24 МІЛІОНІВ ЗИСКУ ЗА 7 ЛІТ.

Телєфони в Польщі виарендовано 1927 р. мішаній акційній спілці, в якій 49% акцій є в руках шведських капіталістичних фірм.

За роки 1927—1933 спілка мала чистого зиску 24,697.000 зл. Очевидно, таких зисків не булоб, якби телєфони в Польщі не були такі дорогі та не були монополем.

Польські часописи обурюються головно тим, що майже половина з цього зиску пішла в чужі, шведські руки — але менше пишуть проти самого факту надмірних зисків спілки коштом цілого суспільства. Бо поверх 3 міліонів зиску річно з самих телєфонів — це дійсно за великий податок громадянства, та ще в такі тяжкі часи!

З ОСТАННЬОЇ ХВИЛІ.

Перед замкненням числа одержуємо вістку про вислід нарад Кооперативної Ради у Варшаві, яка відбула своє засідання дня 31. жовтня ц. р. Рада проти голосу представника РСУК прихилилася до проєкту предсідника К. Ради, яким обмежується діяльність РСУК як територіяльно так і фахово, з тим, що в подібний спосіб обмежено також терен діяльности »Руского Ревізійного Союзу«. Ці два союзи є одинокими, діяльність яких обмежено що до території. Через відмову права ревізії волинському союзові п. Волошиновського — всі українські кооперативи з теренів, необнятих трьома галицькими воєвідствами булиб примусово приділені під ревізію польських союзів. Для переведення змін статутів ревізійних союзів згідно з вимогами предсідника Кооп. Ради поставлено союзам речинець до кінця березня 1935 р.

Опінія Кооп. Ради не є ще остаточним вирішенням справи, яке спочиває в руках Міністерства Скарбу. Українська громадянська опінія вичікує того рішення з великим напруженням.